บทความวิชาการ

อิทธิพลของญี่ปุ่นที่ส่งผลต่อกระบวนการสร้างความเป็นสมัยใหม่ของชาวจีน ในปลายศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20

จุฬาลักษณ์ ปลื้มปัญญา
นักศึกษาปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

แม้ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ของจีนกับญี่ปุ่นมีความขัดแย้งระหว่างกันนับตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 แต่ในอีกแง่มุมหนึ่งของประวัติศาสตร์ ทั้งสองประเทศกลับมีรูปแบบความสัมพันธ์ที่น่าสนใจ ด้วยความสำเร็จของการสร้างความเป็นสมัยใหม่ของญี่ปุ่นทำให้จีนมีความสนใจในประเทศเพื่อนบ้านแห่งนี้เป็นอย่างมาก เมื่อจีนเผชิญภัยจากต่างชาติมากขึ้น ชาวจีนรุ่นใหม่เริ่มศึกษาญี่ปุ่น โดยการเดินทางเข้าสู่ประเทศเพื่อนบ้านแห่งนี้เป็นจำนวนมาก ซึ่งชาวญี่ปุ่นเองก็ได้ต้อนรับชาวจีนด้วยความยินดีภายใต้แนวคิดสหเอเชียนิยม (Pan-Asianism) แต่ในขณะเดียวกัน ด้วยแนวคิดดาร์วินทางสังคม (Social Darwinsiam) ทำให้ชาวญี่ปุ่นมองชาวจีนด้วยความดูถูก สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลชาวจีนพัฒนากระบวนการสร้างความเป็นสมัยใหม่ภายใต้อิทธิพลของญี่ปุ่น เพื่อทำให้จีนกลับมาเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่อีกครั้งด้วยลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์จีน-ญี่ปุ่น ลัทธิสหเอเชียนิยม กระบวนการสร้างความทันสมัยของชาวจีน อิทธิพลของญี่ปุ่นต่อการสร้างความเป็นสมัยใหม่ของจีน

Academic Paper

Japanese Influence on the Chinese Modernization Process in Late 19th Century to the Early 20th Century

Chulaluk Pleumpanya*
Master's Degree Student, Department of History,
Faculty of Arts, Thammasat University

Abstract

The history of the relationship between Chinese and Japanese is a tense and unique one. Both countries hold negative memories of their wartime stories narrative, which means that stains remain still on their current relationships. Nonetheless, in another context, the historical matters describe a different story. The success of Japan's modernization in the late 19th century urged the Chinese to investigate the Japanese flourish and they began to learn from them. The new Chinese generation looked to this outstanding neighbour to observe and experience the complicated modernization of the time. The Japanese responded to this situation with a warm welcome under the Pan-Asianism principle, which made Chinese eagerly flood to Japan. On the other hand, the Japanese, who had developed ethical discrimination based on social Darwinism, disparaged a weaker China and its people. Although the Chinese took away much Japanese and Western knowledge from the Japanese, young Chinese also carried a hurt pride mixed with their enthusiasm for a splendid future – a feeling that presaged a new kind of modern development.

Keywords: Sino-Japanese relationship, Pan-Asianism, Chinese modernization, Japanese influence on Chinese modernization

* Corresponding author e-mail: krataekup@gmail.com

1. บทนำ

ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่นมีความสลับซับซ้อน ในทางประวัติศาสตร์นั้นจีนกับญี่ปุ่นมีสายสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด ทั้งในแง่ของความขัดแย้งทางการเมืองและการหยิบยืมทางวัฒนธรรม โดยญี่ปุ่นได้รับอารยธรรมของจีนตั้งแต่ประมาณ ค.ศ. 200 จึงอาจกล่าวได้ว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของวัฒนธรรมจีนเป็นเวลายาวนาน อย่างไรก็ตามในช่วงศตวรรษที่ 19 ญี่ปุ่นเริ่มกระบวนการสร้างความทันสมัยให้แก่ตนเอง ที่เรียกกันว่าการปฏิรูปเมจิ (Meiji Restoration) (แฟร์แบงค์ 2550; สุรางค์ศรี 2551: 42-70) ซึ่งส่งผลให้ประเทศญี่ปุ่นมีความก้าวหน้ามากกว่าประเทศจีนในยุคเดียวกัน ขณะที่จีนซึ่งประสบภัยจากการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตกได้หันไปมองประเทศเพื่อนบ้านนี้อย่างสนใจ พบว่าในช่วงเวลาดังกล่าวปัญญาชนชาวจีนจำนวนมากได้เดินทางไปศึกษาต่อที่ประเทศญี่ปุ่น เพื่อเรียนรู้วิทยาการใหม่ๆ ปัญญาชนคนสำคัญของจีน เช่น คังโหย่วเหวย (Kang Youwei, 1858-1927)[1] เหลียงฉีเชา (Liang Qichao, 1873-1929)[2] ได้เดินทางลี้ภัยทางการเมืองและรับแนวคิดสำคัญหลายอย่างอันเป็นรากฐานของงานเขียนของพวกเขา ซึ่งได้ส่งผลต่อกระบวนทัศน์ของสังคมจีนอย่างสูงในเวลาต่อมา ขณะเดียวกันญี่ปุ่นยังเป็นดินแดนที่นักปฏิวัติคนสำคัญของจีน เช่น ซุนยัตเซน (Sun Yat-sen, 1866-1925)[3] ฉิวจิ่น (Qiu Jin, 1875-1907)[4] เดินทางไปเพื่อสร้างรากฐานทางการปฏิวัติให้แก่จีน แต่ในทางกลับกันนักการทหารและขุนพลของจีนคนสำคัญ เช่น หลี่หงจาง (Li Hongzhang, 1823-1901)[5] หยวนสือไข่ (Yuan Shikai, 1859-1916)[6] แม้จะเห็นญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีความก้าวหน้าและใช้ประโยชน์จากความก้าวหน้านั้น แต่ก็มีความหวาดระแวงญี่ปุ่นอยู่

---

[1] คังโหย่วเหวย (Kang Youwei, 1858-1927) เป็นนักคิด นักปรัชญาการเมือง และนักปฏิรูปชาวจีนคนสำคัญในปลายราชวงศ์ชิง เขาเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการเคลื่อนไหวการปฏิรูปร้อยวัน (Hundred days' Reform, 1898) โดยการนำของจักรพรรดิกวงสู (Guangxu Emperor, 1871-1908) แต่ถูกขัดขวางโดยพระนางซูสีไทเฮา (Empress Dowager Cixi, 1835-1908) แม้ว่าเขาจะพยายามส่งเสริมการคงอยู่ของราชวงศ์จนกระทั่งหลังยุคก่อตั้งสาธารณรัฐจีนแล้วก็ตาม แต่แนวคิดทางการเมืองของเขาก็ไม่เคยถูกนำมาปฏิบัติจริง

[2] เหลียงฉีเชา (Liang Qichao, 1873-1929) เป็นปัญญาชน นักคิด นักหนังสือพิมพ์ นักปรัชญาการเมืองและปรัชญาสังคม และนักปฏิรูปคนสำคัญของจีนในช่วงปลายราชวงศ์ชิงและต้นศตวรรษที่ 20 เขาเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจผ่านงานเขียนจำนวนมากของเขาให้แก่นักชาตินิยมชาวจีน

[3] ซุนยัตเซน (Sun Yat-sen, 1866-1925) นักปฏิวัติและผู้นำทางการเมืองคนสำคัญ ได้รับยกย่องเป็น "บิดาแห่งชาติ" ซุนมีบทบาทสำคัญในการล้มราชวงศ์ชิงระหว่างการปฏิวัติซินไฮ่ (Xinhai Revolution, 1911) และภายหลังร่วมก่อตั้งพรรคก๊กมินตั๋ง (Kuomintang-KMT) และเป็นหัวหน้าพรรคคนแรก ซุนเป็นนักการเมืองคนสำคัญของจีนซึ่งได้รับการนับถืออย่างมากทั้งจากจีนแผ่นดินใหญ่และไต้หวัน

[4] ฉิวจิ่น (Qiu Jin, 1875-1907) นักปฏิวัติและนักเขียนหญิงผู้ต่อต้านราชวงศ์ชิง เธอถูกประหารหลังจากการปฏิวัติที่ล้มเหลวใน ค.ศ. 1907 ฉิวจิ่นถูกยกย่องเป็นวีรสตรีหญิงยุคใหม่ของจีน

[5] หลี่หงจาง (Li Hongzhang, 1823-1901) นายพลผู้มีส่วนปราบปรามกบฏในปลายราชวงศ์หลายครั้ง และเป็นรัฐบุรุษคนสำคัญของราชสำนักชิง เป็นที่รู้จักทั้งในแง่ของความสามารถทางการทหารและความสามารถทางด้านการทูต รวมถึงเป็นรัฐบุรุษผู้พยายามพัฒนากองทัพและระบบอุตสาหกรรมของจีนให้ทันสมัยทัดเทียมกับตะวันตก

[6] หยวนสือไข่ (Yuan Shikai, 1859-1916) นายพลและนักการเมืองคนสำคัญของจีนซึ่งมีอิทธิพลอย่างสูงในปลายราชวงศ์ชิง ต่อมาเขามีส่วนร่วมในการล้มล้างราชวงศ์ชิง หยวนถือว่าเป็นประธานาธิบดีคนแรกของสาธารณรัฐจีน หลังจากนั้นเขาได้พยายามรื้อฟื้นระบบจักรพรรดิขึ้นใหม่ซึ่งเขาจะดำรงตำแหน่ง "จักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่แห่งจีน"

ในที ดังนั้น แม้ว่าญี่ปุ่นจะมีอิทธิพลต่อโลกทรรศน์และพัฒนาการทางวิทยาการของจีนอยู่ในหลายๆ ด้าน แต่จีนเองก็ไม่ได้รับอิทธิพลต่างๆ โดยตรง แต่เป็นการเลือกคัดสรรอย่างน่าสนใจ บทความนี้จะอรรถาธิบายประวัติศาสตร์ การนำเอาแนวคิดของการพัฒนาประเทศให้เป็นสมัยใหม่ของญี่ปุ่นเข้าสู่ประเทศจีน ข้อถกเถียงต่างๆ ของนักคิดชาวญี่ปุ่นและชาวจีน ที่มีต่อการปฏิรูปประเทศในช่วงหลังการปฏิรูปเมจิ

2. ช่วงการปฏิรูปเมจิ

ในช่วงเวลาที่ญี่ปุ่นเข้าสู่ยุคเมจิ[7] เกิดการรวมอำนาจแบบรวมศูนย์ไว้ที่จักรพรรดิ ซึ่งทำให้การปฏิรูปประเทศทำได้ง่ายขึ้น และเนื่องจากญี่ปุ่นมีขนาดเล็กและมีประชากรน้อยกว่าจีน ทำให้การปฏิรูปประเทศเป็นไปอย่างรวดเร็วและได้ผลจริง อันต่างจากจีนซึ่งเป็นอาณาจักรขนาดใหญ่และเทอะทะด้วยระบบรัฐจารีตและรัฐราชการ ในช่วงเวลาดังกล่าวรัฐบาลและปัญญาชนชาวญี่ปุ่นต่างกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้และตอบรับวิทยาการและวัฒนธรรมจากตะวันตกมากยิ่งขึ้น เพื่อจะปรับปรุงประเทศให้ทัดเทียมกับตะวันตก คณะทูตอิวะกุระ (Iwakura Mission) ซึ่งเดินทางไปสหรัฐอเมริกาและประเทศอื่นๆ ในยุโรประหว่าง ค.ศ. 1871-1872 ได้กลับสู่ญี่ปุ่นด้วยทัศนะสมัยใหม่และส่งเสริมให้มีการปรับปรุงประเทศอย่างจริงจัง

โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษา (สุรางค์ศรี, 2551: 252-58) ทั้งการสร้างมหาวิทยาลัยและโรงเรียนจำนวนมาก ด้านสถาบันการปกครองซึ่งมีร่างรัฐธรรมนูญตามแบบปรัสเซีย[8] นั่นคือมีระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยรักษาอำนาจสิทธิขาดการบริหารประเทศของจักรพรรดิ ส่วนในการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมก็ปรากฏชัดเจนในการเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายและทรงผมให้เป็นแบบตะวันตก การปรับปรุงประเทศของญี่ปุ่นอย่างจริงจังในยุคเมจิ ทำให้ญี่ปุ่นมีความก้าวหน้ามากกว่าประเทศใดๆ ในเอเชียในยุคสมัยเดียวกัน

เมื่อการปรับปรุงประเทศในสมัยเมจิทำให้อารยธรรมของตะวันตกเป็นที่ยอมรับและเป็นที่นิยมในญี่ปุ่น จึงมีการเรียกยุคสมัยนี้ว่า บุนเมะอิ คาอิกะ (Bunmei Kaika - Civilization and Enlightenment) ซึ่งมีนักคิดคนสำคัญของญี่ปุ่นเกิดขึ้นมากมาย นักคิดชาวญี่ปุ่นที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งในยุคนี้เช่น ฟุกุซาวะ ยูกิชิ (Fukuzawa Yukishi, 1835-1901)[9] เป็นหนึ่งในผู้สนับสนุนให้ญี่ปุ่นเรียนรู้วัฒนธรรมและวิทยาการตะวันตก ในขณะเดียวกันฟุกุซาวะได้ผลักดันให้ญี่ปุ่นหนีห่างจากการเรียนรู้แบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นการเรียนในระบบวัฒนธรรมขงจื๊อ โดยนักคิดท่านนี้เห็นว่าการเรียนรู้แบบขงจื๊อนั้นเป็นการเรียนรู้ที่สูญเปล่าและไร้ประโยชน์ ฟุกุซาวะชี้ว่าแม้ในอดีตญี่ปุ่นจะรับอารยธรรมของจีนเข้าสู่ประเทศ แต่ในปัจจุบันประเทศจีนกลายเป็นประเทศที่กำลังได้รับความอับอายขายหน้า ในขณะเดียวกันหนังสือเรียนจากประเทศจีนซึ่งปัญญาชนชาวญี่ปุ่นได้เรียนนั้น ก็มีเนื้อหาที่ล้าสมัยและกล่าวถึงการรบที่ใช้แต่ดาบและหอก ทั้งที่ปัจจุบันประเทศต่างๆ ได้ประดิษฐ์เรือกลไฟและปืนขึ้นมาแล้ว

---

[7] ยุคหลังการปฏิรูปเมจิ (Meiji Restoration) ที่เกิดใน ค.ศ. 1868

[8] ประเทศปรัสเซียมีอยู่จริงใน ค.ศ. 1525-1947 มีภาษาเยอรมันเป็นภาษาราชการ และเป็นประเทศที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งยวดในสงครามโลกครั้งที่ 1 ปัจจุบันพื้นที่ของปรัสเซียอยู่ภายในเขตประเทศเยอรมัน รัสเซีย และโปแลนด์

[9] ฟุกุซาวะ ยูกิชิ (Fukuzawa Yukishi, 1835-1901) เป็นนักเขียน และนักการศึกษาคนสำคัญของญี่ปุ่นผู้มีอิทธิพลอย่างมากในยุคการปฏิรูปเมจิ ฟุกุซาวะเป็นผู้นำแนวคิดตะวันตกที่สำคัญเข้าสู่ญี่ปุ่นเพื่อสนับสนุน “ความแข็งแกร่งและอิสรภาพ” (strength and independence) ของประเทศ งานเขียนชิ้นสำคัญ เช่น “ไซอิโยะ จิโจ” (Seiyo jijo-Conditions in the West) เป็นงานเขียนที่สนับสนุนการเรียนรู้วิทยาการและวัฒนธรรมตะวันตก นอกเหนือจากงานเขียนแล้ว ฟุกุซาวะยังเป็นนักปาฐกถาที่สำคัญซึ่งการปาฐกถาของเขากระตุ้นให้ชาวญี่ปุ่นศึกษาตะวันตกมากยิ่งขึ้น

ยิ่งไปกว่านั้นฟุกุซาวะเห็นว่าสิ่งที่ได้รับจากจีนคือลัทธิขงจื๊อและศาสนาพุทธซึ่งไม่มีความแตกต่างจากญี่ปุ่นมากนัก สิ่งสำคัญของญี่ปุ่นขณะนั้นคือการปรับปรุงประเทศที่จะทำให้ญี่ปุ่นไม่เป็นดังเช่นอินเดียหรือจีน ดังนั้นชาวญี่ปุ่นควรเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เพื่อพัฒนาประเทศ วิทยาการและวัฒนธรรมตะวันตกซึ่งมีความแตกต่างจากญี่ปุ่น ทั้งในแง่ของแหล่งที่มาและแก่นสาระของวัฒนธรรมนั้น (Macfarlane, 2002: 185-87) ซึ่งงานเขียนของฟุกุซาวะก่อให้เกิดกระแสสนับสนุนลัทธิเสรีนิยม (liberalism) และอรรถประโยชน์นิยม (utilitarianism) ให้เกิดขึ้นในสังคมและถอยห่างจากการเรียนรู้ดั้งเดิมซึ่งอยู่ในกรอบการเรียนรู้แบบลัทธิขงจื๊อ ส่งผลให้สังคมญี่ปุ่นในยุคเมจิมีความแตกต่างจากญี่ปุ่นสมัยก่อนหน้านั้นเป็นอย่างมาก

ในขณะเดียวกัน ความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของญี่ปุ่นทำให้ปัญญาชนชาวจีนมองประเทศ “เล็กๆ” นี้ด้วยความชื่นชมปนความประหลาดใจ เฝิงกุ้ยเฟิน (Feng Guifen, 1809-1874)[10] ปัญญาชนชาวจีนคนสำคัญ ได้เขียนบทความเกี่ยวกับความสำคัญของวิทยาการตะวันตกและการเรียนรู้จากต่างชาติในช่วงเวลาประมาณ ค.ศ. 1860 โดยเขาชี้ว่าแม้ญี่ปุ่นจะเป็นประเทศเล็กแต่ก็สามารถปรับเปลี่ยนประเทศให้เข้มแข็งขึ้นมาได้ ดังนั้นจีนซึ่งเป็นประเทศใหญ่ก็ไม่ควรยอมรับความล้าหลังเช่นกัน (Kuei-fen, 1954: 54) งานเขียนของเฝิงได้รับการยอมรับและนำไปสู่ “การเคลื่อนไหวการสร้างความเข้มแข็งให้ตนเอง” (Self-strengthening movement, 1861-1894) ซึ่งส่งผลต่อการสนับสนุนการศึกษาวิทยาการตะวันตกของชาวจีนในเวลาต่อมา ในช่วงเวลาเดียวกัน หลี่หงจางรัฐบุรุษคนสำคัญของราชวงศ์ชิง (Qing Dynasty, 1644 - 1912) ผู้สนับสนุนการเรียนรู้วิทยาการตะวันตกก็ได้ชี้ถึงความสำเร็จของญี่ปุ่นเช่นกัน จดหมายของเขาอธิบายว่าแม้ว่าญี่ปุ่นจะถูกมองเป็น “โจรสลัดแคระ” (wokou - dwarf pirates) ในราชวงศ์หมิง แต่ ณ ตอนนี้ญี่ปุ่นได้เปลี่ยนไปแล้ว หลี่ชี้ว่าวิทยาการที่อังกฤษมีญี่ปุ่นเองก็สามารถเรียนรู้ได้ ความก้าวหน้าดังกล่าวจึงไม่น่าจะเกินความสามารถของจีน เพราะญี่ปุ่นเป็นประเทศที่อยู่ใกล้กับจีนอย่างมาก ในขณะเดียวกันหลี่หงจางเองก็กังวลถึงความก้าวหน้าที่รวดเร็วของญี่ปุ่น เพราะเขามองว่าญี่ปุ่นเองก็อาจเป็นภัยแก่จีนได้เช่นกัน (Hung-Chang, 1954) จะเห็นได้ว่าการพัฒนาตนเองได้อย่างรวดเร็วของญี่ปุ่นเป็นที่จับตาจากปัญญาชนชาวจีนในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 19 ตลอดมา

3. การพ่ายแพ้ต่อญี่ปุ่นในสงครามจีน-ญี่ปุ่น

เมื่อปัญญาชนชาวจีนได้ตระหนักถึงปัญหาของกระบวนการสร้างความทันสมัยของประเทศ และความถดถอยของประเทศจีนอย่างรุนแรงเมื่อพ่ายแพ้ต่อญี่ปุ่นในสงครามจีน - ญี่ปุ่น ใน ค.ศ. 1895 อันเป็นสงครามที่ชี้ว่าตำแหน่งประเทศมหาอำนาจในเอเชียได้เปลี่ยนจากจีนเป็นญี่ปุ่นแล้ว การพ่ายแพ้ดังกล่าวทำให้ปัญญาชนชาวจีน มองเห็นความล้มเหลวของการปรับปรุงประเทศที่ผ่านมาของตนมากยิ่งขึ้น และยังส่งผลให้ปัญญาชนชาวจีนตระหนักว่า การปรับปรุงประเทศเฉพาะด้านการทหารและอุตสาหกรรมเพียงบางส่วน ไม่เพียงพอต่อการสร้างประเทศให้เข้มแข็ง ปัญญาชนชาวจีนจำนวนมากเชื่อว่าความสำเร็จของญี่ปุ่น เป็นผลพวงจากกระบวนการสร้างความทันสมัย

[10] เฝิงกุ้ยเฟิน (Feng Guifen, 1809-1874) ปัญญาชนชาวจีนในราชวงศ์ชิง (Qing Dynasty, 1644-1912) เป็นนักคิดคนสำคัญผู้สร้างกระแส “การเคลื่อนไหวการสร้างความเข้มแข็งให้ตนเอง” (‘Self-strengthening movement, 1861-1894)

ของประเทศในยุคการปฏิรูปเมจิ โดยการคัดสรรและกลั่นกรองวัฒนธรรมหรือแนวคิดจากตะวันตก ให้เข้ากับวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของชาวญี่ปุ่น

ทัศนคตินี้ส่งผลต่อการแปลตำราญี่ปุ่นพร้อมๆ กับตำราของชาติตะวันตกเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาลในจีน ปัญญาชนชาวจีนในขณะนั้นได้ ให้ความสำคัญกับญี่ปุ่นในฐานะต้นแบบของการศึกษาสมัยใหม่ โดยในการปฏิรูปร้อยวัน (Hundred days' Reform, 1898) คังโหย่วเหวย ปัญญาชนผู้นำในการปฏิรูปดังกล่าวได้นำเสนอโครงร่างการพัฒนาประเทศจีน โดยสนับสนุนให้จีนนำญี่ปุ่นเป็นต้นแบบทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการศึกษา (Hsiao, 1975: 335-406)

นอกจากนี้ข้อเท็จจริงที่ว่าการเรียนในประเทศญี่ปุ่นมีราคาที่ถูกกว่าและมีรูปแบบที่ใช้ชีวิตรวมถึงภาษาที่คล้ายกับจีน ยังทำให้นักศึกษารุ่นใหม่ของจีนเดินทางไปศึกษาวิทยาการตะวันตกจากในญี่ปุ่นจำนวนมาก นักศึกษาชาวจีนกลุ่มแรกจำนวน 13 คนซึ่งได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลได้เดินทางถึงญี่ปุ่นใน ค.ศ. 1896[11] และใน ค.ศ. 1905 มีนักศึกษาชาวจีนจำนวน 8,000 ถึง 9,000 คนอยู่ในญี่ปุ่น ซึ่งนักศึกษาส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มั่งคั่ง และได้รับการศึกษาพื้นฐานจากระบบการศึกษาในแบบประเพณีจีน (Harrison, 2001: 101-2) และมีจำนวนไม่น้อยเป็นนักเรียนซึ่งได้รับการคัดเลือกจากรัฐบาลท้องถิ่น เพื่อศึกษาต่อในต่างประเทศเพื่อนำความรู้กลับมาพัฒนาประเทศ นักศึกษาจีนเหล่านี้เมื่อได้เรียนรู้ในประเทศญี่ปุ่นต่างตระหนักถึงความอ่อนแอของรัฐบาลและราชวงศ์ชิง

4. ญี่ปุ่นชนะรัสเซียในสงครามญี่ปุ่น – รัสเซีย

หลังจากที่ญี่ปุ่นเอาชนะรัสเซียได้ในสงครามญี่ปุ่น - รัสเซีย ใน ค.ศ. 1904 - 1905 ความรู้สึกของนักศึกษาชาวจีนในญี่ปุ่นต่างตื่นตะลึง เนื่องจากญี่ปุ่นสามารถเอาชนะประเทศมหาอำนาจตะวันตกได้ ซึ่งถือเป็นประเทศเอเชียเพียงประเทศเดียวที่ทำได้ ผลจากชัยชนะของสงครามทำให้นักศึกษาชาวจีนจำนวนมากชื่นชมญี่ปุ่นมากยิ่งขึ้น ฉิวจิ่น นักปฏิวัติหญิงคนสำคัญได้เข้าร่วมกลุ่มนักปฏิวัติของนักศึกษาชาวจีนในญี่ปุ่น และได้เขียนกลอนยกย่องญี่ปุ่นซึ่งสามารถเอาชนะรัสเซียได้ ฉิวจิ่นชื่นชมญี่ปุ่นซึ่งอนุญาตให้ผู้หญิงทำงานในสถาบันกาชาดเพื่อรักษาทหาร และอนุญาตให้ผู้หญิงติดตามผู้ชายในสงครามได้ (Spence, 1981: 85-86) แสดงให้เห็นถึงสถานภาพที่เปลี่ยนไปของผู้หญิงญี่ปุ่น อันสร้างความประทับใจให้แก่นักปฏิวัติสตรีเช่นฉิวจิ่นมาก

ในช่วงเวลาที่ปัญญาชนชาวจีนมองญี่ปุ่นด้วยความสนใจนั้น ญี่ปุ่นเองได้จับตามองปัญญาชนชาวจีนอยู่เช่นกัน ดังที่กล่าวไปแล้ว การที่จีนไม่สามารถพัฒนาตนเองให้ทัดเทียมกับตะวันตกได้ทำให้ปัญญาชนชาวญี่ปุ่นปฏิเสธอารยธรรมจีน แต่กระนั้นปัญญาชนชาวญี่ปุ่นเองก็ไม่ได้หันหลังให้แก่จีนโดยสิ้นเชิง ปัญญาชนชื่อดังชาวญี่ปุ่น เช่น ไนโตะ โคนัน (Naito Konan, 1866-1934)[12] ชี้ว่าภารกิจของญี่ปุ่นคือการเผยแพร่อารยธรรมญี่ปุ่น (Japanese civilization) ไปทั่วทุกมุมโลก และเมื่อในเอเชียนั้นจีนเป็นประเทศที่ใหญ่ที่สุด จึงควรเป็นเป้าหมายแรกของญี่ปุ่นในภารกิจครั้งนี้ ไนโตะเห็นว่าภารกิจนี้ไม่สามารถ

[11] ก่อนหน้านั้นมีนักเรียนจีนถูกส่งไปเรียนต่างประเทศ คือ สหรัฐอเมริกาเป็นที่แรกใน ค.ศ. 1872 แต่การส่งนักเรียนจีนไปเรียนประเทศยุโรปและสหรัฐอเมริกาของจีนก่อนสิ้นสุดราชวงศ์ชิง เป็นไปอย่างกระท่อนกระแท่นและระมัดระวังเนื่องจากความหวาดระแวงของกลุ่มอนุรักษนิยม (แฟร์แบงค์, 2550: 399-401)

[12] ไนโตะ โคนัน (Naito Konan, 1866-1934) หรือไนโตะ โทราจิโร (Naito Torajiro) เป็นนักประวัติศาสตร์ชาวญี่ปุ่น ผู้เชี่ยวชาญด้านจีนศึกษาและประวัติศาสตร์นิพนธ์จีน เขาเป็นผู้ก่อตั้งสำนักประวัติศาสตร์นิพนธ์เกียวโต (Kyoto School of Historiography) เป็นหนึ่งในนักประวัติศาสตร์ที่โด่งดังของเอเชียตะวันออกในต้นศตวรรษที่ 20

หลีกเลี่ยงได้เนื่องจากญี่ปุ่นเป็นผู้รับวัฒนธรรมจากจีนและนำมาพัฒนาให้ก้าวหน้าขึ้น จึงเป็นหน้าที่ของญี่ปุ่นที่จะช่วยปรับเปลี่ยนประเทศจีนให้ก้าวหน้ากว่าที่เป็นอยู่ไนโตะเห็นว่าแหล่งอารยธรรมได้เปลี่ยนจากจีนมาสู่ญี่ปุ่นแล้ว ญี่ปุ่นและจีนจึงควรร่วมกันสร้างความยิ่งใหญ่ให้แก่เอเชียตะวันออกโดยมีญี่ปุ่นเป็นผู้นำเพื่อสร้างความมั่งคั่งและมั่นคงให้แก่ชาวเอเชีย แม้ว่าจะต้องสร้างสงครามเพื่อการณ์นี้ก็ตาม (Spence, 1990: 390-391)[13]

ทัศนะของไนโตะสะท้อนแนวคิดใหม่ของคำว่า โดชู (doshu) หรือ ตงจง (tongzhong) ในภาษาจีน ซึ่งหมายถึงชาติพันธุ์เดียวกัน (common race) และโดบัน (dobun) หรือ ตงเหวิน (tongwen) ซึ่งแปลว่าวัฒนธรรมเดียวกัน โดยที่ตงเหวิน-ตงจงกลายเป็นส่วนหนึ่งของการเริ่มต้นแนวคิดสหเอเชียนิยม (Pan-asianism)[14] ตงจง ปรากฏชัดเจนในวารสารต่างๆ ของชาวจีนเช่นกัน แสดงถึงความคาดหวังที่จะให้ญี่ปุ่นช่วยเหลือจีนในการต่อต้านภัยตะวันตกในประเทศ ความคาดหวังดังกล่าวของชาวจีนวางอยู่บนความเชื่อมโยงระหว่างพื้นฐานทางวัฒนธรรมร่วมกันของสองประเทศ ซึ่งไม่เพียงแต่ปัญญาชนจีนเท่านั้น แต่ราชสำนักชิงก็ใช้คำกล่าวนี้ โดยที่ปัญญาชนผู้ภักดีต่อราชสำนักได้นำเสนอคำว่า ตงเหวิน-ตงจง เพื่อสนับสนุนการปรับปรุงประเทศหลัง ค.ศ. 1895 ในลักษณะการรวมศูนย์การปกครองที่ราชสำนักตามแบบการปฏิรูปเมจิ (Karl, 2002: 40-41)

5. แนวคิดดาร์วินทางสังคม

การพยายามใช้แนวคิดเรื่องเชื้อชาติหรือชาติพันธุ์และวัฒนธรรมอันเชื่อมโยงกับชาติพันธุ์แสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องกับแนวคิดดาร์วินทางสังคม (Social Darwinism) กับสังคมเอเชียตะวันออกในต้นศตวรรษที่ 20 เอี๋ยนฟู่ (Yan Fu, 1854 - 1921)[15] เป็นที่รู้จักในนามของผู้นำแนวคิดเสรีภาพแบบตะวันตกเข้าสู่จีนในปลายราชวงศ์ชิง งานแปลของเขารวมถึงงานของ เฮอร์เบิร์ท สเปนเซอร์ (Herbert Spencer)[16] ใน ค.ศ. 1895 ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก งานเขียนของสเปนเซอร์กระตุ้นให้ปัญญาชนจีนให้ความสำคัญ แนวคิดดาร์วินทางสังคมซึ่งกระตุ้นให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างชาติพันธุ์ การรวมกลุ่ม สิ่งแวดล้อม และชีววิทยา การรวมกลุ่มเพื่อสร้างวิวัฒนาการจึงถูกนำเสนอในงานเขียนจำนวนมากของ

---

[13] แต่ขณะเดียวกันปัญญาชนชาวญี่ปุ่นก็มีปฏิกิริยาที่แตกต่างออกไปต่อจีนในช่วงเวลาดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการประนีประนอมกับจีนเพื่อส่งเสริมการปฏิรูปในประเทศจีนโดยชาวจีน หรือการควบรวมประเทศจีนโดยใช้กำลังทางทหาร (Zachmann, 2009)

[14] "ตงเหวิน ตงจง" หรือ "โดบัน โดชู" แปลว่า "วัฒนธรรมเดียวกัน ชาติพันธุ์เดียวกัน" (tongwen tongzhong, Dobun doshu - Same culture, same race) ซึ่งปรากฏชัดในหมู่ชนชั้นนำชาวญี่ปุ่นในช่วงเปลี่ยนผ่านศตวรรษที่ 20 ก่อนหน้านั้น คำที่แสดงถึงลัทธิสหเอเชียนิยมคือ ชุนชือ (chunchi) หรือภาษาญี่ปุ่นเรียก โฮชา ชินชิ (hosha shinshi) ซึ่งมาจากตำราคลาสสิกของจีน หมายถึงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดยิ่งกว่าลิ้นและฟัน คำกล่าวนี้พบได้ทั่วไปในช่วงทศวรรษที่ 1870 - 1880 และในทศวรรษที่ 1880 คำที่ถูกใช้บ่อยในญี่ปุ่นคือ โคอา (Koa) หรือ "เอเชียก้าวหน้า" (Raising Asia) เพื่อสนับสนุนให้ญี่ปุ่นเป็นผู้นำในการรวมกลุ่มชาวเอเชีย (ดู Saaler & Szpilman, 2011)

[15] เอี๋ยนฟู่ (Yan Fu, 1854 - 1921) ปัญญาชนและนักแปลคนสำคัญของจีน ได้รับการยกย่องจากการนำแนวคิดตะวันตกเข้าสู่จีนในปลายศตวรรษที่ 19 โดยเฉพาะแนวคิดดาร์วินทางสังคมซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหมู่นักคิดชาวจีนเป็นอย่างมาก ใน ค.ศ. 1912 เขารับตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการคนแรกของมหาวิทยาลัยแห่งชาติปักกิ่ง (National Peking University) ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยปักกิ่ง (Peking University)

[16] เฮอร์เบิร์ท สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) นักปรัชญาและนักสังคมวิทยาผู้สนับสนุนทฤษฎีวิวัฒนาการ และส่งเสริมการให้ความสำคัญกับปัจเจกเหนือสังคมและวิทยาศาสตร์เหนือศาสนา

ปัญญาชนชาวจีน ซึ่งมีจำนวนไม่น้อยที่มองว่าการรวมกลุ่มดังกล่าวอาจรวมถึงการรวมกลุ่มระหว่างชาวเอเชียด้วยกัน นั่นคือจีนและญี่ปุ่นได้

ตัวอย่างนักปฏิวัติผู้มองเห็นลักษณะพันธมิตรอันเป็นธรรมชาติ (natural ally) ระหว่างสองประเทศเนื่องจากการใช้วัฒนธรรมเอเชียตะวันออกร่วมกัน คือ ซุนยัตเซน ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากชาวญี่ปุ่นผู้สนับสนุนแนวคิดสหเอเชียนิยมในหลายด้าน ทั้งในด้านการเงินและที่พักอาศัย และด้วยการช่วยเหลือจากนักชาตินิยมชาวญี่ปุ่นส่งผลให้ซุนยัตเซนมีชื่อเสียงในหมู่นักปฏิวัติและรวบรวมนักศึกษาชาวจีนในญี่ปุ่นเพื่อก่อตั้งเป็นสมาคมลับต่อต้านราชวงศ์ชิงในญี่ปุ่นได้ (Wilbur, 1976: 56-59)

นักคิดชาวจีนคนสำคัญอีกท่านหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากญี่ปุ่นอย่างสูงคือ เหลียงฉีเชา เหลียงเป็นนักคิดที่มีอิทธิพลต่อชาวจีนในปลายราชวงศ์ชิงและต้นศตวรรษที่ 20 งานเขียนของเขาครอบคลุมทั้งการเมือง สังคมและงานศึกษาทางประวัติศาสตร์ เหลียงฉีเชาลี้ภัยทางการเมืองในญี่ปุ่นหลังการปฏิรูปร้อยวันซึ่งเขามีส่วนร่วมสำคัญ ในช่วงเวลาที่เหลียงอยู่ในญี่ปุ่นคือ ค.ศ. 1898 - 1905 เหลียงได้พัฒนาแนวคิดทางการเมืองและวิชาการอย่างมาก โดยเขาชื่นชมความก้าวหน้าทางความคิดของชาวญี่ปุ่น แม้ว่าเหลียงจะไม่สามารถอ่านภาษาญี่ปุ่นได้อย่างคล่องแคล่ว แต่ในขณะที่อยู่ในญี่ปุ่นและช่วงเวลาหลังจากนั้น เหลียงยังคงเก็บสะสมตำราภาษาญี่ปุ่นจำนวนมาก เหลียงฉีเชาเห็นว่าความรู้ที่ได้รับจากตำราญี่ปุ่นทำให้เขาเปลี่ยนแปลงไป เหลียงอ่านทั้งหนังสือพิมพ์และตำราตะวันตกในหลายสาขาวิชา ทั้งประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ ปรัชญา สังคมวิทยา ซึ่งทั้งหมดแปลในภาษาญี่ปุ่น ยิ่งไปกว่านั้นเขายังสนใจประวัติศาสตร์และวรรณคดีจีนซึ่งชาวญี่ปุ่นได้ศึกษาอีกด้วย (Bing, 1999)

เหลียงเห็นว่าในการศึกษาวิทยาการใหม่ๆ นั้น วิทยาการและความรู้ตะวันตกยังเป็นสิ่งที่แตกต่างจากวัฒนธรรมจีนอย่างมาก ดังนั้น เมื่อญี่ปุ่นซึ่งมีฐานทางวัฒนธรรมจากการเรียนรู้วัฒนธรรมของจีนสามารถสร้างประเทศให้ทันสมัยได้ จีนก็สามารถเรียนรู้จากญี่ปุ่นเพื่อปรับปรุงประเทศบนฐานของวัฒนธรรมเดียวกันได้เช่นกัน เหลียงฉีเชาจึงเป็นผู้หนึ่งที่สนับสนุนการเอาตามญี่ปุ่น (follow Japan) และเรียนรู้จากญี่ปุ่น (learn from Japan) อันหมายถึงการเรียนรู้แนวคิดตะวันตกอันถูกปรับใช้ในญี่ปุ่นรวมถึงวิทยาการความก้าวหน้าต่างๆ จากญี่ปุ่น

ไม่เพียงแต่เหลียงฉีเชาจะสนใจญี่ปุ่นเพียงฝ่ายเดียว แต่นักสหเอเชียนิยมในญี่ปุ่นได้ให้ความสนใจและให้ความช่วยเหลือเหลียงฉีเชาเป็นอย่างมาก เหลียงและคังโหย่วเหวยอาจารย์ของเขา ได้รับความช่วยเหลือจากนักสหเอเชียนิยมชาวญี่ปุ่นจากการหลบหนีการจับกุมของราชวงศ์ชิงหลังการปฏิรูป 100 วัน โดยที่จุดประสงค์ของนักสหเอเชียนิยมชาวญี่ปุ่นในการช่วยเหลือพวกเขาก็เป็นจุดประสงค์เดียวกับการให้ความช่วยเหลือซุนยัตเซ็น นั่นคือการสร้างความร่วมมือระหว่างชาวเอเชียเพื่อต่อต้านลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตก เหลียงฉีเชาเองได้เห็นด้วยกับแนวคิดเรื่องสหเอเชียนิยมอยู่ช่วงหนึ่งเช่นกัน เหลียงเห็นว่าจีนกับญี่ปุ่นได้ใช้อารยธรรมร่วมกันและมีชาติพันธุ์เดียวกันหรือตงเหวิน-ตงจงเหมือนกับนักคิดทั้งชาวจีนและญี่ปุ่นจำนวนมากดังที่กล่าวไปแล้ว หลังจากที่เขาได้อาศัยอยู่ที่ญี่ปุ่นเพียงไม่นาน

เหลียงได้เขียนบทความนำเสนอแนวคิดเรื่องสหเอเชียนิยมไว้ในวารสาร ฉิงอี้เป้า (Qingyibao - Upright discussions) ซึ่งจุดประสงค์ของวารสารเล่มนี้คือการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างจีนกับญี่ปุ่นเพื่อสร้างสัมพันธภาพอันดี และเพื่อสร้างการเรียนรู้เอเชียตะวันออกอันนำไปสู่การธำรงรักษาแก่นแท้ของเอเชีย สำหรับเหลียงแล้วการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนระหว่างจีนกับญี่ปุ่นยังเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดดั้งเดิมของขงจื๊อซึ่งกล่าวถึงการรักษาความกลมกลืนสากล (univer-

sal harmony) แต่เมื่อเหลียงรู้สึกถึงความก้าวร้าวทางการทหารของญี่ปุ่นที่มีต่อจีนในเวลาต่อมา หลักการสหเอเชียนิยมก็ไม่ถูกกล่าวถึงในวารสารฉิงอี้เป้าอีก (Dikötter, 1992: 85-86)

แต่กระนั้น แนวคิดทางการปฏิรูปและแนวคิดทางสังคมของญี่ปุ่น ยังคงมีอิทธิพลต่อเหลียงฉีเชาเป็นอย่างมาก สำหรับเหลียงแนวคิดการปฏิเสธการเรียนรู้ในลัทธิขงจื๊อดั้งเดิมของนักคิดชาวญี่ปุ่นคนสำคัญ เช่น ฟุกุซาวะ ยูกิชิ เป็นสิ่งที่ตรงกับความคิดของเขามาก นักปฏิรูปชาวจีนผู้นี้มีความคิดปรับปรุงประเพณีดั้งเดิมของจีนโดยพยายามหาหลักฐานจากในประวัติศาสตร์และปรัชญาขงจื๊อเพื่อชี้ว่าประเพณีจีนในขณะนั้นไม่จำเป็นแล้ว โดยที่เขาชี้ว่าขงจื๊อมีแนวคิดที่เปิดกว้างและปรับเปลี่ยนได้ ซึ่งการปฏิรูปทางความคิดดังกล่าวจะช่วยให้เกิดการปฏิรูปประเทศตามมา ทั้งนี้เหลียงฉีเชาเห็นว่าแนวคิดอรรถประโยชน์นิยมและเสรีนิยมของฟุกุซาวะมีส่วนสำคัญในการปฏิรูปเมจิ

โดยที่เหลียงวิเคราะห์ว่าแม้ว่าอรรถประโยชน์นิยมของฟุกุซาวะ จะเน้นความรู้ที่เป็นประโยชน์และการปฏิบัติอันใช้ได้จริง ซึ่งถอยห่างจากการเรียนรู้ภายในและการฝึกฝนตนในกรอบศีลธรรมอันเป็นคำสอนของลัทธิขงจื๊อ แต่ฟุกุซาวะได้เน้นว่าการเข้าถึงการเรียนรู้เชิงปฏิบัติได้อย่างแท้จริงนั้น มนุษย์จะต้องเข้าถึง เก็นโค อิชชิ (genko icchi) ซึ่งหมายถึงการเป็นหนึ่งเดียวระหว่างคำพูดและการกระทำ (the unity of knowledge and action) แนวคิดดังกล่าวสะท้อนองค์ความรู้ของสำนักหวังหยางหมิง (School of Wang Yangming)[17] เรียกว่า จือสิง เหออี (zhixing heyi - the unity of knowledge and action) เหลียงจึงชี้ว่าปรัชญาของหวังหยางหมิงซึ่งหมายถึงปรัชญาดั้งเดิมของชาวจีนเป็นแรงผลักดันทางจิตใจและอารมณ์ในการปฏิรูปเมจิของชาวญี่ปุ่น (Willcock, 1995: 818-821) ทัศนะของเหลียงชี้ว่าเขาเชื่อว่าหากการปฏิรูปเมจิสำเร็จการปฏิรูปภายในจีนจะต้องสำเร็จเช่นกัน เนื่องจากทั้งสองประเทศมีรากฐานทางวัฒนธรรมเดียวกัน ซึ่งการที่จะทำให้การปฏิรูปในจีนสำเร็จได้นั้นชาวจีนต้องมองชาวญี่ปุ่นในยุคเมจิเป็นตัวอย่าง

6. ญี่ปุ่นเป็นต้นแบบในการสร้างรัฐชาติของจีน

นักการเมืองสมัยใหม่ชาวจีนสนใจที่จะใช้ญี่ปุ่นเป็นต้นแบบ ในการสร้างประเทศจีนในระบบรัฐชาติ เนื่องจากการปรับปรุงประเทศในจีนเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงอาณาจักรจีนในระบบประเพณีเข้าสู่ระบบรัฐชาติอันถือเป็นระบบสมัยใหม่ ในการปรับปรุงการปกครองหลังการปฏิวัติซินไฮ่ (Xinhai Revolution, 1911) ซึ่งจีนได้เปลี่ยนเป็นสาธารณรัฐแล้ว ผู้ปกครองชาวจีนคนสำคัญคือ หยวนสือไข่ ได้แสดงแนวคิดการปฏิรูปประเทศตามแบบฉบับของญี่ปุ่นยุคเมจิทั้งในแง่ของการทหารและในแง่ของระบบโครงสร้างทางการเมือง หยวนเห็นว่าเงื่อนไขทางสังคมของญี่ปุ่นคล้ายคลึงกับจีนมากกว่าตะวันตก ยิ่งไปกว่านั้นการจ้างผู้เชี่ยวชาญชาวญี่ปุ่นเข้ามาช่วยงาน ก็ยังมีค่าใช้จ่ายที่ถูกกว่าชาวตะวันตกมากนัก ซึ่งก่อนหน้าที่หยวนสือไข่จะได้รับตำแหน่งประธานาธิบดี ที่ปรึกษาชาวญี่ปุ่น

[17] สำนักหวังหยางหมิง (School of Wang Yangming) เป็นสำนักคิดลัทธิขงจื๊อใหม่ (Neo-Confucianism) ก่อตั้งในราชวงศ์หมิงโดย หวังหยางหมิง (Wang Yangming, 1472-1529) เน้นองค์ความรู้ที่ควบรวมกับการกระทำ โดยเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความสามารถในการแยกแยะสิ่งถูกและผิดตั้งแต่เกิด ดังนั้นความรู้จึงเกิดจากสัญชาตญาณภายใน ไม่ใช่การให้เหตุผล เนื่องจากจิตใจ (mind) เป็นสิ่งให้เหตุผลต่อโลก ไม่ใช่โลกเป็นสิ่งขัดเกลาจิตใจ ดังนั้น มีเพียงจิตใจเท่านั้นที่ให้เหตุผลได้ หวังจึงเชื่อในคุณความดีภายในซึ่งฝึกฝนได้จากการนั่งสมาธิและทำจิตใจให้สงบ แนวคิดของหวังหยางหมิงมีอิทธิพลอย่างสูงในญี่ปุ่นและศีลธรรมแบบซามูไร

ในจื่อลี่วั์ (Zhili) ได้เพิ่มจาก 13 คน (จากทั้งหมด 26 คนทั่วประเทศ) ใน ค.ศ. 1901 เป็น 85 คน (จาก 218 คนทั่วประเทศ) ใน ค.ศ. 1904 และเป็น 174 คน (จากทั้งหมด 155 คน) ใน ค.ศ. 1908 อันจะเห็นได้ว่าหยวนสือไข่ให้ความสำคัญกับผู้เชี่ยวชาญจากญี่ปุ่นอย่างมาก

นอกจากนี้นักศึกษาชาวจีนจำนวนมากเมื่อจบการศึกษาจากญี่ปุ่นแล้ว ยังได้รับตำแหน่งสำคัญๆ ในรัฐบาลของหยวนสือไข่ โดยความสำเร็จที่เห็นได้ชัดจากการใช้วิธีปฏิรูปแบบญี่ปุ่นอย่างหนึ่งของหยวน คือ การปรับปรุงระบบตำรวจสมัยใหม่แบบญี่ปุ่นในพื้นที่จื่อลี่วั์ โดยที่การปรับปรุงดังกล่าวเป็นการทำให้ตำรวจกลายสถานะเป็นตำรวจอาชีพ อันเป็นรูปแบบของอาชีพสมัยใหม่ที่ไม่ปรากฏมาก่อน ทั้งนี้ระบบตำรวจสมัยใหม่ที่ถูกสร้างขึ้น ทำให้หยวนสือไข่สามารถทำลายอำนาจดั้งเดิมในท้องถิ่น และสามารถช่วยในการเก็บภาษีในแต่ละท้องที่ ซึ่งความสำเร็จดังกล่าวเป็นตัวอย่างอันทำให้หยวนส่งเสริมการปรับปรุงดังกล่าวในพื้นที่อื่นๆ (Duara, 1995: 164-165)

ทั้งนี้การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมท้องถิ่น ก็เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปเมจิเช่นกัน ซึ่งการปรับปรุงการปกครองท้องถิ่นก็เป็นภารกิจแรกๆ ของสาธารณรัฐจีนได้กระทำถึงแม้จะมีปัญหาความยุ่งยากในภายหลังอีกมากมายก็ตาม (Xiaoquan, 1997) แต่กระนั้นก็ชี้ว่าหนึ่งในต้นแบบของกระบวนการสร้างความทันสมัยให้แก่จีนของหยวนสือไข่ไม่ใช่เพียงชาติตะวันตก แต่มีญี่ปุ่นเป็นต้นแบบสำคัญในกระบวนการนี้

การเปลี่ยนแปลงประเทศให้กลายเป็นสมัยใหม่ยังไม่เพียงแต่ปรากฏในระบบการปกครองเท่านั้น แต่นักคิดชาวจีนยังมองถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและอุปนิสัยของชาวจีนให้เข้ากับโลกสมัยใหม่ด้วย ซึ่งนักคิดที่วิพากษ์อุปนิสัยของชาวจีนอย่างชัดเจนนั่นก็คือเหลียงฉีเชานั่นเอง เหลียงสนับสนุนให้เกิดการ “สร้างประชาชนใหม่” (renew the people) นั่นคือสร้างความเชื่อมโยงระหว่างพลเมือง (citizen) กับชาติ (nation) โดยที่พลเมืองใหม่จำเป็นต้องมีศีลธรรมของส่วนรวม (public morality) ซึ่งจะต้องมีความรับผิดชอบของต่อตนเองและรับผิดชอบต่อกลุ่ม และเมื่อชาติถูกสร้างขึ้นด้วยการรวมกลุ่มเพื่อต้านทานกลุ่ม (ชาติ) อื่นๆ โดยความรับผิดชอบและศีลธรรมของพลเมืองใหม่จำต้องมีความภักดีอย่างยิ่งต่อชาติจีนใหม่ (De Bary & Lufrano, 2000: 287-99) โดยที่นิยามของคำว่า “ประชาชน” (a people) และ “ชาติ” ที่เหลียงใช้เป็นนิยามที่ได้จากตะวันตกและญี่ปุ่น (De Bary & Lufrano, 2000: 289)

โดยที่ในยุคสมัยบุนเมะอิ คาอิกะ นักคิดชาวญี่ปุ่นมุ่งเน้นให้สิทธิของปัจเจกและเสรีภาพของประชาชนมีขึ้นเพื่อประโยชน์ของพลังและสิทธิของรัฐ ซึ่งต่างจากตะวันตกซึ่งให้ความสำคัญของเสรีภาพของปัจเจกมากกว่าอำนาจของรัฐ (Willcock, 1995) จึงเห็นได้ว่าแนวคิดของเหลียงฉีเชาคล้ายคลึงกับแนวคิดของนักคิดชาวญี่ปุ่นมากกว่าแนวคิดของตะวันตก แต่การสรุปว่าแนวคิดทางการเมืองของนักคิดชาวญี่ปุ่นมีอิทธิพลเพียงอย่างเดียวต่อเหลียงฉีเชานั้นอาจเป็นเรื่องที่ผิดจากความเป็นจริง เพราะเหลียงฉีเชาได้รับอิทธิพลทางความคิดจากนักคิดชาติตะวันตกอยู่มิใช่น้อยเช่นเดียวกับนักคิดชาวจีนท่านอื่นๆ ในยุคสมัยเดียวกัน กระนั้นก็เป็นที่แน่นอนว่าอิทธิพลทางความคิดของนักคิดชาวญี่ปุ่นหลายท่านทำให้เหลียงฉีเชาและนักคิดชาวจีนท่านอื่นๆได้ตีความทฤษฎีและแนวคิดทางสังคมศาสตร์ ปรัชญา และรัฐศาสตร์ทั้งตะวันตกและจีนในแง่มุมใหม่อันส่งผลต่อกระบวนการสร้างความเป็นสมัยใหม่ในศตวรรษที่ 20 อย่างสูง

7. สรุป

ญี่ปุ่นเป็นชาติในเอเชียที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการสร้างความเป็นสมัยใหม่ของจีนอย่างมาก โดยเฉพาะในปลายศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 แม้ว่าความสัมพันธ์ทางการทหารและการเมืองของทั้งสองประเทศ จะเป็นไปในทางสู้รบทำสงครามกัน แต่ในการแลกเปลี่ยนทางวิชาการและความคิดใหม่ ๆ จากตะวันตกนั้น ญี่ปุ่นและจีนมีความสัมพันธ์ที่แน่นเฟ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะการที่ชาวจีนรุ่นใหม่ ไม่ว่าจะเป็นนักการทหาร นักการทูต นักปฏิรูป และนักปฏิวัติได้ใช้ประโยชน์จากการเรียนรู้จากประเทศเพื่อนบ้านเช่นประเทศญี่ปุ่นนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่นในช่วงเวลาเปลี่ยนแปลงการปกครองและสังคม จากระบบประเพณีซึ่งเดิมทีศูนย์กลางอำนาจของความสัมพันธ์แบบรัฐบรรณาการจะอยู่ที่จีนตามระบอบวัฒนธรรมนิยม เข้าสู่ความสัมพันธ์แบบรัฐชาติซึ่งประเทศทั้งหลายอยู่ในสถานะเท่าเทียมกันทางทฤษฎี เป็นความสัมพันธ์ที่สร้างขึ้นอย่างไม่ราบเรียบ เพราะแม้ว่าชาวญี่ปุ่นจะพยายามรวบรวมและอ้างอิงถึงความเหมือนกันทางพื้นฐานอารยธรรมระหว่างจีนกับญี่ปุ่น เพื่อสร้างลัทธิ-สหเอเชียนิยมร่วมกัน แต่ในขณะเดียวกัน ญี่ปุ่นเองก็ได้พยายามสร้างความเป็นผู้นำขึ้นให้แก่ตนเอง โดยมองว่าเป็นภาระและหน้าที่ของผู้ที่อยู่เหนือกว่าตามสิทธิของชาติอันมีอารยะ

เราสามารถเห็นการยกย่องและแยกตัวเองออกจากชาติเอเชียอื่น ๆ ของญี่ปุ่นได้จาก “นิทรรศการที่โอซาก้า, 1903” (Osaka Exposition, 1903) โดยที่ผู้จัดงานได้สร้างหอแสดงกิจกรรมอธิบายความก้าวหน้าของมนุษยชาติและจัดให้ชาวจีนอยู่ในกลุ่ม “ชนป่าเถื่อนที่ล้าหลัง” (shengfan zhong - raw barbarians) อันเป็นกลุ่มเดียวกับชาวเกาหลี ชาวเกาะริวกิว อินเดีย ชาวฮาวาย ชาวชวา และอื่น ๆ การจัดแสดงดังกล่าวถูกประท้วงอย่างรุนแรงจากนักศึกษาชาวจีนในประเทศญี่ปุ่น (Karl, 2002: 110-112) ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าการจัดกลุ่มชาวเอเชียทัศนะของชาวญี่ปุ่นในขณะนั้นไม่ได้อยู่บนฐานความเท่าเทียม แต่อยู่บนฐานของแนวคิดดาร์วินทางสังคม โดยให้ความสำคัญกับเชื้อชาติที่แข็งแกร่งอยู่เหนือกว่าเชื้อชาติที่อ่อนแอ ซึ่งนักคิดชาวจีนจำนวนไม่น้อยในช่วงเวลาเดียวกัน ได้ใช้แนวคิดดาร์วินทางสังคมดึงเข้าสู่งานเขียนทางการเมืองและนำไปสู่การปฏิรูปและปฏิวัติ การที่ญี่ปุ่นได้จัดลำดับความก้าวหน้าของเชื้อชาติไว้เช่นนี้กระตุ้นให้ชาวจีนตระหนักถึงความล้าหลังและความอับอายขายหน้ามากยิ่งกว่าเดิม ความรู้สึกของนักศึกษาและปัญญาชนชาวจีนต่อญี่ปุ่นจึงเป็นสิ่งที่ซับซ้อนอย่างยิ่งเหมือนดังความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศ

ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศส่งผลต่อยุคสมัยใหม่ของจีน เนื่องจากกระบวนการสร้างความเป็นทันสมัยของจีนมีบริบทของประวัติศาสตร์โลกเป็นผลกระทบอันสำคัญ และกิจกรรมทางการทหารของญี่ปุ่นรวมถึงแนวคิดทางสังคมและการเมืองของญี่ปุ่นก็ส่งผลกระทบใหญ่หลวงต่อประเทศจีนอย่างมาก ทั้งในแง่ของการปรับปรุงประเทศให้เข้าสู่ระบบโลกสมัยใหม่และในแง่ของการสู้รบในสงคราม การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่นเฉพาะความสัมพันธ์ด้านการเมือง และชี้ว่าญี่ปุ่นเป็นภัยคุกคามต่อจีนนั้นจะเป็นการศึกษาที่ผิวเผิน เนื่องด้วยความซับซ้อนระดับปัจเจกชนผู้ได้รับอิทธิพลจากญี่ปุ่นที่จะส่งผลอย่างยิ่งต่อกระบวนการเคลื่อนไหวและการเติบโตของประเทศจีนในเวลาต่อมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

บรรณานุกรม

แฟร์แบงค์, จอห์น เค. (เพ็ชรี สุมิตร, บรรณาธิการ). (2550). *เอเชียตะวันออก จีน ญี่ปุ่น เกาหลี ไต้หวัน.* กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ไชยวัฒน์ ค้ำชู. (2548). *จีน-ญี่ปุ่น: ประวัติศาสตร์เบื้องหลังความขัดแย้งของสองมหาอำนาจและนัยต่อภูมิภาคเอเชียในศตวรรษที่ 21.* กรุงเทพฯ: Openbooks.

สุรางค์ศรี ตันเสียงสม. (2551). *ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Bing, S. (1999) Japan and Liang Qichao's research in the field of national learning. *Sino-Japanese Studies, 12* (1): 5-24.

De Bary, W.T. & Lufrano, R. (Ed.) (2000). *Sources of Chinese tradition: Volume 2: From 1600 through the twentieth century.* New York: Columbia University Press.

Dikötter, F. (1992). *The discourse of race in modern China.* London: Hurst & Company Ltd.

Duara, P. (1995). *Rescuing history from the nation: Questioning narratives of modern China.* Chicago: University of Chicago Press.

Harrison, H. (2001). China: Inventing the nation. In K. Robbins (Ed.), *Invention the nation.* London: Arnold.

Hsiao, K. (1975). *A modern China and a new world: K'ang Yu-Wei, reformer and utopian, 1858-1927.* Seattle and London: University of Washington Press.

Hung-chang, L. (1954). Li's recommendation of Western military methods, Junf 1863. In J.K. Fairbank & S. Teng (Eds.), *China's response to the west: A documentary survey 1839-1923.* Massachusetts: Harvard University Press.

Karl, R.E. (2002). Staging the world: Chinese nationalism at the turn of the twentieth century. In R. Chow, H. Harootunian & M. Miyoshi (Eds.), *Asia-Pacific: Culture, politics, and society.* London: Duke University Press.

Kuei-fen, F. (1954). Chiao-Pin-Lu K'ang-I: On the adoption of western knowledge. In J.K. Fairbank & S. Teng (Eds.), *China's response to the west: A documentary survey 1839-1923.* Massachusetts: Harvard University Press.

Macfarlane, A. (2002). *The making of the modern world: Visions from the west and east.* New York: Palgrave.

Spence, J.D. (1981). *The gate of heavenly peace.* New York: Penguin Books.

Spence, J.D. (1990). *The search for modern China.* New York: W.W. Norton & Company.

Saaler, S. & Szpilman, C.W.A. (2011). Pan-Asianism as an ideal of Asian identity and solidarity, 1850 - Present. *The Asia- Pacific Journal, 9* (17).

Wilbur, C.M. (1976). *Sun Yat-Sen: Frustrated patriot.* New York: Columbia Universtiy Press.

Willcock, H. (1995). Japanese modernization and the emergence of new friction in early twentieth century China: A study of Liang Qichao. *Modern Asian Studies, 29* (4): 817-840.

Xiaoquan, M. (1997). Local self-government: Citizenship consciousness and the political participation of the new gentry- merchants in the late Qing. In J. A. Fogel & P.G. Zarrow (Eds.), *Imagining the people: Chinese intellectuals and the concept of citizenship* (pp.183-211). New York: M.E. Sharpe, Inc.

Zachmann, U.M. (2009). *China and Japan in the late Meiji period: China policy and the Japanese discourse on national identity, 1895-1904.* New York: Routledge.